

Rietveld-tentoonstelling

bijdrage tot de vernieuwing der bouwkunst

Centraal Museum Utrecht

10 mei—10 augustus 1958

De architectuurtentoonstelling in het Centraal Museum te Utrecht bepaalt zich tot het werk van één der pioniers van het nieuwe bouwen. Architect G. Th. Rietveld, die in juni 70 jaar wordt, toont hier de ontwikkeling van zijn werk van ca. 1900 af tot heden; men treft hierin een bepaalde lijn aan, die de ontwikkeling van de architectuur aangeeft van de stijllimitaties der vorige eeuw tot de hedendaagse bouwvormen.

De chronologische volgorde van de tentoonstelling wordt hier en daar onderbroken om door bepaalde groeperingen tot een visueel beter te volgen geheel te komen. De samenwerking met doelbewuste groepen op het gebied der vrije kunsten en architectuur kwam voornamelijk tot uiting door „De Stijl”, „De 8 en Opbouw” en „CIAM” (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne).

Het was in 1900 reeds onbevredigend oude vormen te imiteren, verbeteren kon men ze niet, integendeel.

Verder was er de drang om de eigen tijd een eigen gezicht te geven, doch men kan nu in 1958 niet begrijpen hoe moeilijk het was een neutrale grondvorm te tekenen (zonder een bepaald soort bekroning of basement).

Zelfs Berlage verviel in grondvormen der oudchristelijke bouwkunst.

Tientallen jaren waren nodig om van de hiërarchie der in de traditie van de oude stijlen persoonlijk geïnterpreteerde grondvormen te komen tot een helder begrip voor groepering van gelijkwaardige delen.

De weerstand hiertegen kwam werkelijk niet alleen van buitenaf; eigen sleurbegrippen en onvermogen belemmerden de ontwikkeling evenzeer.

Het gebruik van nieuwe technieken moest worden aangeleerd, maar nog meer die van oude afgeleerd. De machine, die het welstandspeil van de massa moest verhogen, werd misbruikt om het handwerk te beconcurreren en te imiteren. De vele geleidelijke overgangen, die nodig waren op de weg van het oude naar het nieuwe, zijn voor een groot deel in Nederland uitgewerkt, vandaar dat de Nederlandse bouwkunst jarenlang leidinggevend is geweest.

Men kan zich nu moeilijk indenken, dat zoveel overgangen nodig waren om tot de eenvoudige oplossingen van de hedendaagse architectuur te geraken. Verkeerd zou het zijn te menen, dat nu eindoplossingen zouden zijn bereikt. De mogelijkheden der techniek en ruimtelijke verhoudingen zijn oneindig.

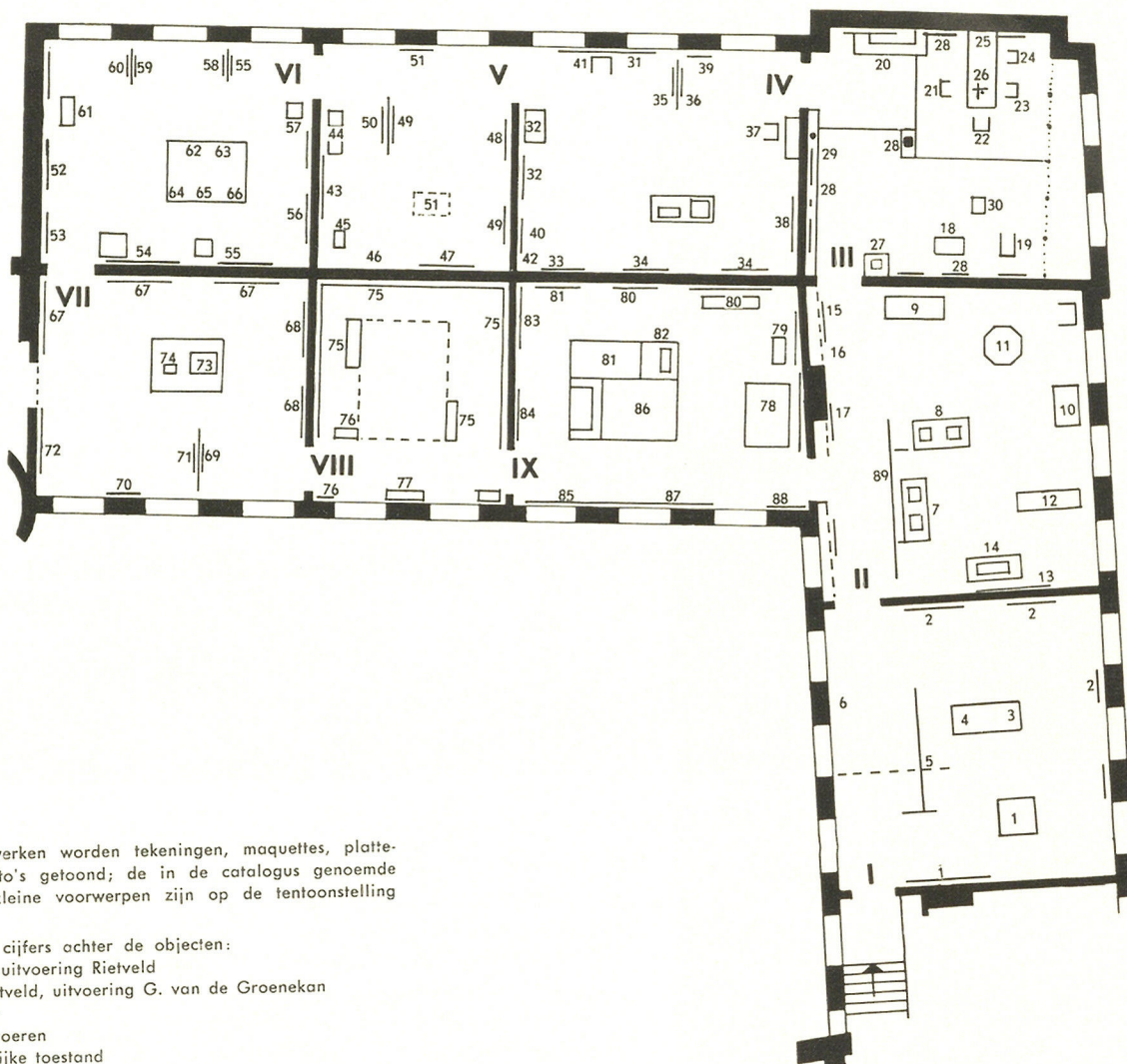
Foto boven Woonhuis aan de Prins Hendriklaan 50, Utrecht 1924

aal. CH4.
(dupl.)

BIBLIOTHEEK UTRECHT
CENTRAAL MUSEUM

R04873

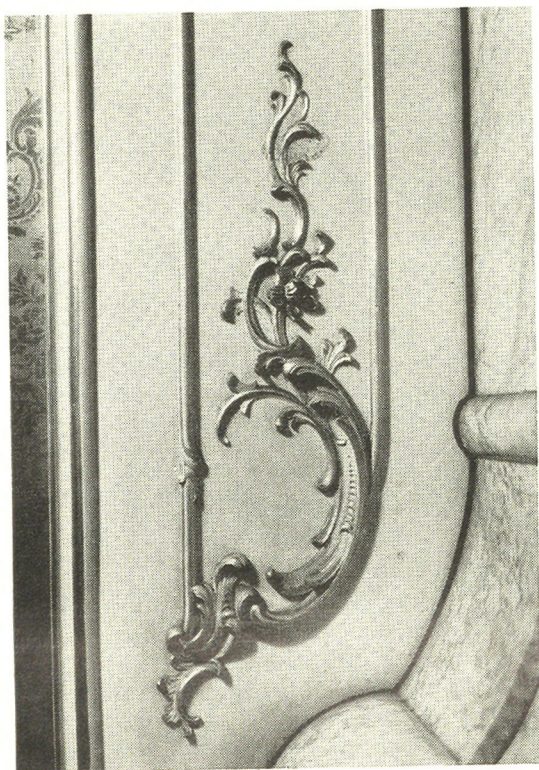
Plattegrond
tentoonstelling

Van de bouwwerken worden tekeningen, maquettes, plattegronden en foto's getoond; de in de catalogus genoemde meubelen en kleine voorwerpen zijn op de tentoonstelling aanwezig.

Verklaring der cijfers achter de objecten:

- 1) ontwerp en uitvoering Rietveld
- 2) ontwerp Rietveld, uitvoering G. van de Groenekan
- 3) in aanbouw
- 4) nog uit te voeren
- 5) oorspronkelijke toestand
- 6) niet meer bestaand, afgebroken of verwoest

Zaal I „Het oude vak” ± 1900 — ± 1908

Eerst werd het oude vak grondig geleerd.

In 1900 het eerste ontwerp — stoel poortkamertje Slot Zuilen uitgevoerd door Rietveld's vader voor Baron van Tuyll van Serooskerken.

Onder verantwoordelijkheid van de Utrechtse architect P. Houtzagers werd een vergaderzaal in Louis XV stijl ontworpen en uitgevoerd in de Utrechtsche Hypotheekbank te Utrecht (± 1906).

Onder toezicht van Carel Begeer werden twee showrooms ontworpen en uitgevoerd in Louis XIV stijl.

Aangetrokken door de mogelijkheden van het metaal werd vier jaar gewerkt op het atelier van Begeer.

- 1 poortkamer en eikenhouten stoel Slot Zuilen, Oud-Zuilen
- 2 interieur Utrechtsche Hypotheekbank, Drift 17, Utrecht
- 3 mahoniehouten stoel 1)
- 4 vurenhouten bankstoeltje 1)
- 5 exterieur winkelpand Cornelis L. J. Begeer, Oudkerkhof 27, Utrecht
- 6 smeedijzeren hek, oorspronkelijk deel uitmakend van voor Carel Begeer ontworpen showrooms, Oudegracht 187, Utrecht

Links Detail Louis-XV-zaal Utrechtsche Hypotheekbank, Utrecht 1905—1906

Zaal II „Eerste pogingen tot vernieuwing” ± 1908 — ± 1915

Architect P. J. Klaarhamer opende Rietveld de ogen voor constructie en maatvoering in de architectuur; dan beginnen de eerste vernieuwingspogingen. Met Ir H. G. J. Schelling werd veel gediscussieerd over nieuwe richtingen in de bouwkunst en over het werk van Frank Lloyd Wright.

- 7 2 eikenhouten stoelen, ontwerp P. J. Klaarhamer, uitvoering Rietveld
- 8 witte en zwartwitte stoel 2)
- 9 vurenhouten, witgeverfde linnenkast 1)
- 10 eikenhouten kastje 1)
- 11 eikenhouten tafel 1)
- 12 eikenhouten bank 1)
- 13 woonkamer Vredenburg 8 bis, Utrecht, met onder 9—12 genoemde meubelen
- 14 dennenhouten kastje, ontwerp Ir H. G. J. Schelling, uitvoering Rietveld
- 15 zitkamer Biltstraat 135, Utrecht 6). In samenwerking met Mevr. Tr. Schröder—Schröder
- 16 slaapkamer Weteringschans 141, Amsterdam 6). In samenwerking met Mevr. Tr. Schröder—Schröder
- 17 spreekkamer medicus, Emmalaan 1, Maarssen 6)

Links boven Schets eikenhouten kastje 1911

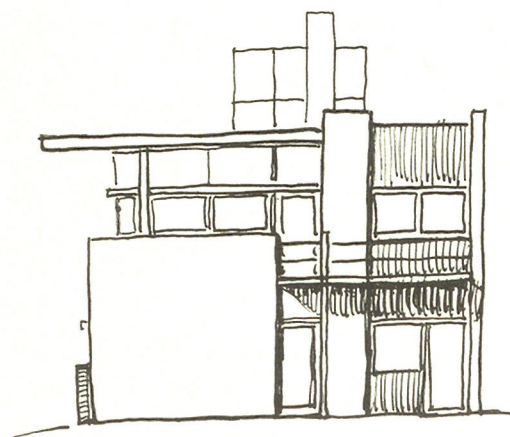
Zaal III „Zoeken naar een visueel a-b-c der ruimte” ± 1915 — ± 1924

De bestudering van de oervormen der bouwkunst kon nooit leiden tot vernieuwing; nieuwe technieken alléén evenmin.

Van het elementaire van de waarneming moest worden uitgegaan; primaire vormen en kleuren en primaire ruimte-ervaring moesten worden beleefd en alleen met deze eenvoudigste elementen werden de constructies opgebouwd. Er was werkcontact met Robert van 't Hof, J. J. P. Oud, C. van Eesteren, Theo van Doesburg en een weinig met P. Mondriaan via „De Stijl”, zo genoemd naar het gelijknamige blad, in 1917 door Theo van Doesburg opgericht. Genoemde architecten en beeldende kunstenaars behoorden allen een aantal jaren tot de principiële medewerkers van „De Stijl”. Rietveld trad in 1918 toe tot deze groep. „De Stijl” hield op te verschijnen in 1931.

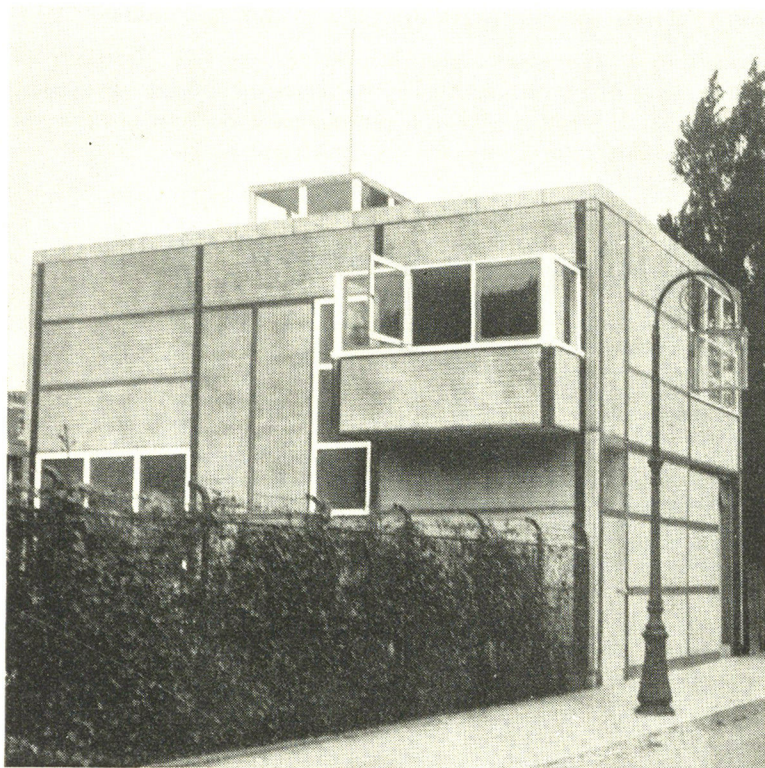
Het contact met deze kunstenaars leidde tot geregelde samenwerking met Mevr. Tr. Schröder—Schröder. Enigszins parallel met „De Stijl”-beweging werkte het Bauhaus in Dessau (Walter Gropius, Marcel Breuer).

Een tijd lang werkte de Utrechtse groep „De Gemeenschap” in dezelfde richting.

- 18 roodblauwe stoel 1)
- 19 stoel van metaal en triplex 1)
- 20 beukenhouten dressoir (copie naar het verbrande origineel) 1)
- 21 rode stoel 2)
- 22 plankenstoel 1)
- 23 zwarte pianostoel met leer 1)
- 24 eikenhouten bankje 1)
- 25 grote beukenhouten tafel en bankje 1)
- 26 hanglamp 1)
- 27 maquette winkelpand „Goud en Zilver Compagnie”, Kalverstraat 107, Amsterdam 6)
- 28 3 gevel- en 2 interieurtekeningen in kleur, maquette, 2 plattegronden en scheve projectie woonhuis Prins Hendriklaan 50, Utrecht. Het interieur in samenwerking met Mevr. Tr. Schröder—Schröder
- 29 klein staand lampje 1)
- 29a kruiwagentje 1)
- 30 tafeltje 1)

Links onder Schets woonhuis Prins Hendriklaan 50, Utrecht 1924

Zaal IV „Invloed van De Nieuwe Zakelijkheid” ± 1924 — ± 1935

„De Nieuwe Zakelijkheid” was een reactie op de l'art pour l'art ideeën. Ook op de vormenstudies van „De Stijl”, voor zover ze onpractisch waren, of waar ze zonder constructieve uitgangspunten een architectuurvernieuwing zouden willen propageren.

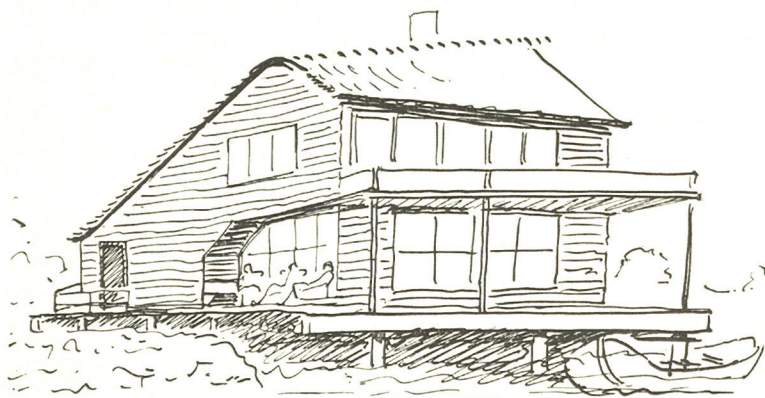
Doeltreffendheid, doelmatigheid, standaardisatie, sociaal bewustzijn, mechanisatie, industrialisatie in het belang van werken en wonen. Nieuwe constructies, nieuwe materialen brachten nieuwe bouwvormen en hygiëne.

Dat men wat overdreef en daarbij alle kunstzinnigheid trachtte te ontwijken en zelfs te bestrijden, was begrijpelijk, omdat de vormgeving, welke men bestreed zoals b.v. die van de Amsterdamse school en de Delftse school, juist door hun gewildheid belemmerend waren voor werkelijke vernieuwing.

- 31 bouwwerken van buiten- en binnenlandse tijdgenoten omstreeks 1924, t.w.: Walter Gropius, Le Corbusier, Henri van de Velde, Frank Lloyd Wright, H. P. Berlage, W. M. Dudok, Dr J. J. P. Oud en de Amsterdamse school
- 32 maquette en tekening montage betonplaten op ijzerskelet garage met bovenwoning Waldeck Pyramontkade 10, Utrecht 5)
- 33 exterieur winkelpand Wessels, Oudkerkhof 15, Utrecht 5)
- 34 exterieurs eengezins-woningen Erasmuslaan 5—11 en flatgebouw Erasmuslaan 3 - Prins Hendriklaan 64, Utrecht. In samenwerking met Mevr. Tr. Schröder—Schröder
- 35 exterieur blok woonhuizen, Wenen
- 36 exterieur woonhuis Montenspark 8, Breda 5)
- 37 zigzagstoel 2)
- 38 tekening kernhuis
- 39 2 ontwerpen voor omslag tijdschrift „De Gemeenschap”, 1925, no 11 en 1927, no 5—6
- 40 vurenhouten kratstoel 2)
- 41 stoel van ronde stokken 2)
- 42 exterieur winkelpand Zaudy, Wesel, Duitsland 6)

Links boven Garage met bovenwoning, Utrecht 1926
Rechts Achterzijde woonhuis Reelaan, Den Dolder 1951

Links onder Schets weekendhuis „Braamakker”, Breukelerveen 1941

Zaal V „Soepeler vormen in het „Functionalisme” ” ± 1935 — 2e wereldoorlog

Onder het „Functionalisme” (in ruimere zin) verstaan wij elke ordening, constructie en vormgeving, waarbij de functie uitgangspunt is. Onder functie mag men echter niet alleen de eisen verstaan, waaraan een gebouw moet voldoen, wil het aan zijn doel beantwoorden, noch uitsluitend het economisch gebruik van materiaal en ruimte, zodat de oplossing alle overtoelichting vermijdt, doch eveneens de behoefte om te voldoen aan de activiteit, welke ontstaat uit zintuiglijke verlangens.

Hoewel het functionalisme in de architectuur in zekere zin een voortzetting is van „De Nieuwe Zakelijkheid”, is het resultaat dadelijk kenbaar door over het algemeen bevredigender ruimtelijke en soms ook soepeler vormgeving.

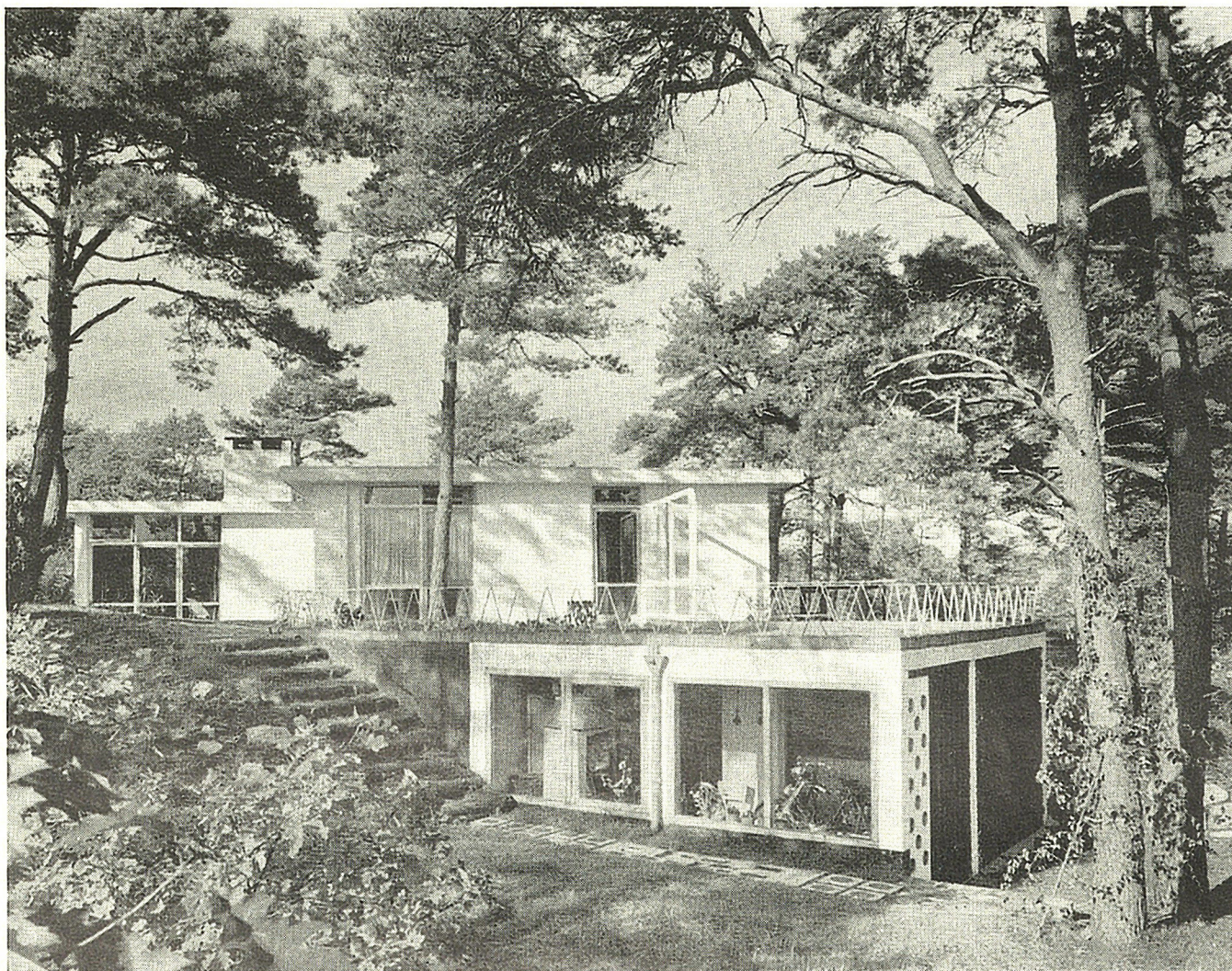
- 43 interieur bioscoop Vreeburg, Vredenburg 8a, Utrecht 5). In samenwerking met Mevr. Tr. Schröder—Schröder
- 44 2 stoelen van metaal en gebogen triplex 2)
- 44a stoel van gebogen triplex
- 45 kinderstoel van multiplex en iepenhouten zigzagstoel 2)
- 46 exterieur woonhuis „Rhapsodie”, Johannes Verhulstweg 70, Santpoort
- 47 interieur woonhuis Midden Duin en Daalseweg 27, Bloemendaal 6)
- 48 tekening stereoscopische bioscoop
- 49 exterieur en interieur weekendhuis „Braamakker”, Breukelerveen
- 50 exterieur blok woonhuizen R. Schumannstraat 13—19, Utrecht
- 51 ontwerp en maquette huisje aan rivier

Zaal VI Landhuizen ± 1935 — heden

Architectuur is misschien wel de minst vrije van de plastische kunsten, aangezien de inhoud of de opgave de vorm bepaalt en deze vorm alléén kunst genoemd kan worden voor zover de wijze van benadering en de doorgronding van de opgave bepalend is voor de kwaliteit van de oplossing. Het functionalisme verkeert thans in een stadium van ontwikkeling, dat afhangt van wat de leidende figuren bouwen en niet van theoretische beginselen. Zal de voortgezette Bauhaus idee (Gropius) als juist worden erkend, waarin dus de nadruk op de functie wordt gelegd, of is het de zuiverheid van de constructieve vormgeving en maatvoering van Mies van der Rohe, die bepalend zal zijn? Als beiden tot een al of niet verfijnde culturele burgerlijkheid dreigen te vervallen is het Le Corbusier, die hun telkens even doet zien, dat er nooit één zaligmakende bouwmethode zal bestaan (iets wat de Amsterdamse school ons in Nederland ook al leerde). De mogelijkheid tot experimenteren is bij kleinere objecten als b.v. landhuizen veel groter dan bij omvangrijke projecten.

De hierbij gevonden constructieve en ruimtelijke verworvenheden kunnen in grote werken hun toepassing vinden.

52	exterieur woonhuis Taveernelaan 9, Den Dolder	60	exterieur woonhuis van Ouwenlaan 42, 's-Gravenhage
53	exterieur woonhuis Reelaan 11, Den Dolder	61	maquette en doorsnede woonhuis Hulkesteinweg 21, Arnhem
54	maquette, plattegrond en foto woonhuis Fazantlaan, Bergeyk 3)	62	exterieur woonhuis Berger Dreef, Bergeyk
55	maquette, plattegrond en foto exterieur woonhuis Villapark 5, Best	63	exterieur vacatiehuisje Korswater 9, Petten
56	exterieur woonhuis Montanalaan 8, Apeldoorn	64	exterieur woonhuis Hoefloo 18, Laren N.H.
57	maquette en foto exterieur woonhuis Maarsbergenseweg 3, Doorn	65	exterieur en interieur woonhuis Beekhuizenweg 44, Velp
58	tekening woonhuis op bunker, van Soutelandelaan, 's-Gravenhage 4)	66	exterieur woonhuis Puntweg 8, Kinderdijk
59	exterieur woonhuis van Soutelandelaan 42, 's-Gravenhage		

Zaal VII „Vrijere architectuur” ± 1950 — heden

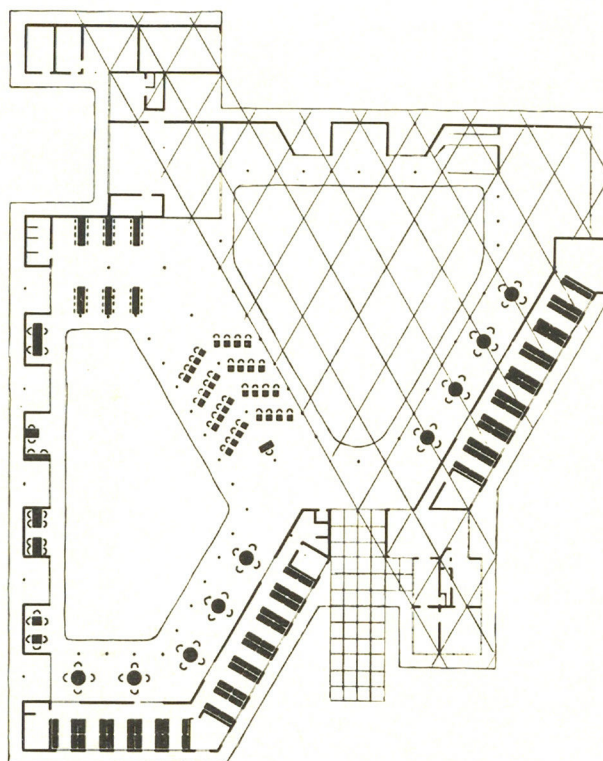
Tentoonstellingsgebouwen kunnen hun waarde hebben voor de ontwikkeling der bouwkunst, omdat hier de spontaneïteit meer kans krijgt dan bij de permanente bouw gedurende de soms lange weg van uitvoering.

Ook hier staan tussen droom en daad soms voorschriften in de weg en praktische bezwaren, maar die zijn dan weer van een andere aard dan bij de officiële bouw.

Het kindertehuis op Curaçao heeft „bij wijze van uitzondering” dezelfde spontaneïteit als een tentoonstellingsgebouw, daarom is het hier geplaatst.

- 67 plattegrond en foto's beeldhouwtentoonstelling 1954, Sonsbeek, Arnhem 6)
- 68 tekening en foto Nederlands Paviljoen, Biennale 1954, Venetië
- 69 maquette kindertehuis Curaçao (ten dele uitgevoerd)
- 70 entree tentoonstelling „Asi es Olanda” 1952, Mexico-D.F.
- 71 „Stijl”-tentoonstelling 1952, Museum of Modern Art, New-York
- 72 plattegrond in relief showroom Driessen's Bouwstoffen- en Tegelhandel, Johan van Oldenbarneveldtstraat 85a, Arnhem
- 73 maquette tentoonstellingsgebouwtje, Amersfoort 4)
- 74 maquette tentoonstellingsgebouwtje, Brunssum L. 4)

Rechts Plattegrond kindertehuis Curaçao 1951
Onder Woningbouw Hoograven Utrecht 1956

Avondfoto hoofdingang Kon. Ned. Jaarbeurs, Graadt van Roggenweg, Utrecht Arch. G. Th. Rietveld, medewerkers „Werkgroep 55” 1955—1956

Zaal VIII Woningbouw — heden

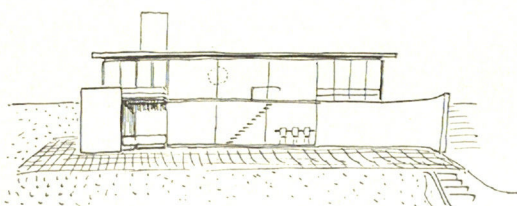
De oplossingen in de woningbouw zijn tot nu toe alle uit nood geboren. Geen enkele woningbouwer kan uit de grond van zijn hart zeggen: dit is alles en het enige wat ik mijn medeburgers toewens. We moeten vooral niet bouwen, ervan uitgaande, dat we nu al zouden weten hoe de in de toekomst bevredigende woonvorm zal zijn, want het zoeken hiernaar is door allerlei bepalingen geremd en hierdoor kon zich ook geen systeem voor massaproductie ontwikkelen. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat er geen duidelijk aantoonbare verbeteringen in hygiënische voorzieningen, woningplattegronden en stedenbouwkundige groeperingen zijn bereikt (met recreatie- en speelgelegenheden).

- 75 plattegrond en foto's, exterieurs woningwet-woningen tussen Kastelenplantsoen en Montfoortlaan, woonwijk Hoograven, Utrecht. Met medewerking van Mej. H. Schröder en J. van Grunsven
- 76 maquette en plattegrond woningwet-woningen, Reeuwijk-Brug 3)
- 77 maquette woning in flatgebouw Vossenlaan, Ede 4); dit type flatwoning maakt deel uit van het Nederlandse Paviljoen, Wereldtentoonstelling 1958, Brussel

Zaal IX Recente werken en studie's

Sommige van deze werken zijn nog niet in uitvoering, andere wel; geheel gereed is nog bijna niets. Over de scholen kan gezegd worden, dat gestreefd wordt naar een zeer radicale architectuur: geprefabriceerde betonelementen, geheel beschermd door een glazen huls in aluminium gevat. Voor de bestudering van nieuwe woonmogelijkheden is gebruik gemaakt van gegevens, verstrekt door Openbare Werken te Utrecht. De stedenbouwkundige studie is gemaakt door een aantal cursisten van de Akademie voor Bouwkunst te Amsterdam, onder Rietveld's leiding. De architect vond het interessant uit te meten, wat men eventueel zou kunnen bereiken, als men alle formele en financiële moeilijkheden negeert, om des te beter de levensbehoeften en ruimtelijke ordening van een nieuw stuk stad te kunnen bestuderen.

Schets woonhuis Oberlin, Ohio, U.S.A. 1958

- 78 maquette „Instituut voor Kunstnijverheidsonderwijs”, Prinses Irenestraat, Amsterdam 4)
- 79 maquette kantoorgebouw N.V. Schrale's Betonmij, Willemsvaart 21, Zwolle 3)
- 80 tekening, maquette en foto Julianahal K.N. Jaarbeurs, Graadt van Roggenweg, Utrecht. In teamwork
- 81 tekening en maquette „Akademie voor Beeldende Kunsten”, Onderlangs, Arnhem 4)
- 82 maquette perskamer nieuwe gebouw Unesco, Parijs 3)
- 83 tekening en maquette woonhuis Monnikendammerijweg, IJpendam 4)
- 84 schetsen, tekening en maquette woonhuis Oberlin, Ohio, U.S.A. 4)
- 85 Weverij en Textielhandel „De Ploeg”, Bergeyk 3). Met medewerking van Bouwkundig Ingenieursbureau G. Beltman A. Gzn, Enschede
- 86 stedenbouwkundige studie door cursisten Akademie voor Bouwkunst, Amsterdam, onder leiding van Rietveld
- 87 tekening inrichting vliegtuig „Friendship”, Fokkerfabrieken
- 88 schets inrichting vliegtuig i.v.m. vernieuwing interieurs K.L.M.-vloot
- 89 stoel en 5 tekeningen stoelen

Werkcomité

J. B. Bakema, R. Blijstra, T. M. Brown, Prof. Dr J. G. van Gelder, Dr M. Elisabeth Houtzager, Dr. des S. H. Levie, G. Th. Rietveld, Mevr. Tr. Schröder—Schröder, Mej. H. Schröder

Bruikleengevers

Amersfoort	Gemeente	73
Amsterdam	Stedelijk Museum	8; 18; 20; 22; 23; 25 (bankje); 28 (maquette); 44a; 45 (zigzagstoel)
	Cursisten Akademie voor Bouwkunst	86
	Metz en Co	89 (stoel)
	J. Rietveld	30
Arnhem	Akademie voor Beeldende Kunsten	81
's-Gravenhage	Mevr. V. Noppen—Rietveld	19
Hilversum	F. J. Rietveld	3
Loenen a/d Vecht	N. Jesse	45 (kinderstoel)
Oud-Zuilen	Stichting Slot Zuilen	1 (stoel)
Utrecht	Centraal Museum	7
	Mevr. J. L. F. Mooy	44
	Ir H. G. J. Schelling	14
	Mevr. Tr. Schröder—Schröder	24; 28 (tekeningen); 29; 39
Wassenaar	Dr J. J. P. Oud	29a
	De overige objecten zijn eigendom van architect G. Th. Rietveld	